

Socialbidrag förpassar dig längst ner på samhällsstegen

Oberoende av politisk majoritet har socialbidragen urholkats. I dag får du 90 procent av vad du fick i bidrag 1985. Hårdast drabbas ensamstående mammor. Och deras barn.

Text: Hugo Stranz | Bild: Ellen Sundquist | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 4 2014

Som samhällets yttersta ekonomiska skyddsnät är socialbidraget tänkt att träda in när alla andra källor till försörjning är uttömda. Enligt Socialtjänstlagen syftar bidraget till att garantera en "skälig levnadsnivå". I förarbetena till lagen likställdes den nivån med "vad en låginkomsttagare på orten har möjlighet att kosta på sig".

Kostnader för exempelvis mat, hygien och fritid, anses vara desamma oavsett var du bor och regleras sedan 1998 i den så kallade riksnormen. Den beslutas av regeringen – för socialkontoren att anpassa till olika hushållstyper.

Utöver dessa grundläggande poster, varierar vad som är att beteckna som en "skälig levnadsnivå" från hushåll till hushåll. Variationer uppstår dels i förhållande till exempelvis kostnader för boende – som tenderar att vara högre i storstäderna. Dels för andra mer individ-/hushållsspecifika behov. För att kunna hantera denna typ av variationer är Socialtjänstlagen utformad så att varje enskild socialbidragsansökan ska prövas individuellt.

En av de grundläggande tankarna bakom socialbidraget är att ge kortvarig ekonomisk täckning – i väntan på inkomster från lönearbete eller andra former av försörjning.

Utvecklingen de senaste decennierna tyder dock på att socialbidragets funktion i mångt och mycket ändrats. De

genomsnittliga bidragsperioderna har ökat från strax över 4 månader i början av 1990-talet till 6,6 månader 2013. Förutom vid samhällsekonomiska kriser, då fler hushåll tillfälligt behövt ekonomiskt bistånd, har andelen bidragshushåll legat på 6 procent ända sedan början av 90-talet. Men de som idag mottar socialbidrag gör det alltså under längre tid än tidigare.

Enskilda grupper har alltid varit i större behov av socialbidrag än andra. Till de mer utsatta hushållstyperna hör ensamstående kvinnor med barn. För nästan var fjärde mamma har bidraget kommit att bli en mer eller mindre permanent utväg för att få ekonomin att gå ihop. Under 2013 var 22 procent av samtliga ensamstående mödrar tvungna att förlita sig på socialbidrag för att trygga sin försörjning någon gång under året.

Skälen till att just ensamstående kvinnor med barn är så pass beroende av stöd är flera. Kvinnor har svårare än män att etablera sig på arbetsmarknaden, tjänar mindre och arbetar i större utsträckning deltid. Kvinnor är i högre grad verksamma i den offentliga sektorn med relativt sett lägre löner.

Sänkta ersättningsnivåer och begränsningar i löptider i exempelvis sjuk- eller arbetslöshetsförsäkringen har också medfört ökade behov av socialbidrag. Generellt är kvinnor mer beroende av socialförsäkringen än män.

Tillsammans med en kollega har jag under ett antal år studerat situationen för socialbidragstagande ensamstående kvinnor med barn. Med fokus riktat mot knappt 900 hushåll som fick ekonomiskt bistånd någon gång under 2007 i Stockholm, Göteborg och Malmö, har vi granskat graden av social utsatthet och olika faktorer som knyter an till varaktigheten i deras bidragstagande.

En fråga vi intresserat oss för är i vilken mån klienterna under en månad hade sammanlagda ekonomiska medel – löneinkomster, socialförsäkringsersättningar, övriga bidrag samt socialbidrag – som motsvarade en full, standardiserad

socialbidragsnorm (Stranz & Wiklund, 2012).

Den standardiserade socialbidragsnormen beräknades som riksnorm plus kostnader för boende, hushållsel, hemförsäkring, a-kassa samt – i de fall klienten arbetade – kostnader för arbetsresor. För att rätta oss efter principen om individuell prövning, anpassade vi normens nivå utifrån hushållets storlek och i vilken av de tre städerna man levde. Då kunde vi ta hänsyn till de skillnader i minimibehov som kan finnas mellan enskilda hushåll.

Resultaten visade att bara hälften av klientgruppen nådde en full socialbidragsnorm. Även när vi gav viss marginal nedåt, till motsvarande 90 procent av en uppfylld socialbidragsnorm, nådde omkring 25 procent inte ens upp till denna nivå.

Av störst betydelse för om socialbidragsnormen uppfylldes eller inte var vilken ort du bodde på: Jämfört med klienter som var bosatta i Stockholm löpte klienter i Göteborg 50 procent högre risk att inte få ut full norm. I Malmö var risken närmare dubbelt så stor. Detta innebär, något förenklat, att om två av tio klienter i Stockholm inte når en full norm är samma siffror för Göteborg tre av tio och i Malmö knappt fyra av tio.

Resultaten är i sig anmärkningsvärda. Ännu mera uppseendeväckande är om de relateras till socialbidragsnormens faktiska nivå så som Åke Bergmark vid Institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet har gjort. I en artikel från 2013 redovisar han socialbidragsnormens utveckling över en dryg 25-årsperiod. Hans analyser tar avstamp i Socialstyrelsens första vägledande norm från 1985, följer därefter utvecklingen under 1990-talets ekonomiska kris och införandet av riksnormen 1998, fram till idag.

Utöver att analysera normens förändringar i fasta priser, vilket innebär en justering i förhållande till inflationen, sätter Bergmark också normutvecklingen i relation till de disponibla inkomsternas utveckling.

Resultaten är entydiga: de ekonomiska förutsättningarna för

socialbidragstagare har försämrats löpande och markant. Försämringarna gäller först och främst i relation till befolkningen överlag – i löpande priser (som alltså inte tar hänsyn till inflationsutvecklingen) har de genomsnittliga disponibla inkomsterna mer än tredubblats under perioden, medan socialbidragsnormens ökning uppgår till 75 procent. Alltså: där 100 kronor blivit 300 för den stora massan, har samma hundralapp blivit 175 kronor för socialbidragstagarna.

Det är dock inte bara mellan befolkningen överlag och socialbidragstagarna som avståndet ökat. Då Bergmark analyserar normens utveckling i fasta priser, som alltså ger en mer rättvisande bild av förändringar i köpkraft, framkommer att normnivåns 75-procentiga ökning i löpande priser i realiteten motsvarar en reell minskning: värdet på dagens socialbidragsnorm motsvarar mindre än 90 procent av normen från 1985.

Bergmarks analys gör vidare klart att de riktigt stora tappen i socialbidragsnormen uppstår under åren 1997–1998 – samma år som normen dels reducerades med två poster (kostnader för tand-/läkarvård samt möbler/husgeråd) som tidigare schablonberäknats; dels kom att regleras genom riksnormen. Här i infinner sig alltså det mest paradoxala: det är i samband med att staten garanterar en ekonomisk miniminivå via riksnormen som socialbidragstagarnas ekonomiska situation försämras som mest.

Hur kan då denna urholkning förstås i relation till de övriga aspekter som uppmärksammas i artikeln? Ja, för det första finns det all anledning att betvivla socialbidragets förmåga att tillförsäkra en "skälig levnadsnivå", som alltså har kopplats till vad låginkomsttagare ska kunna kosta på sig. Som begrepp betraktat är "låginkomsttagare" ungefär lika precist som "skälig levnadsnivå"; det måste fyllas med ett innehåll – i det här fallet kronor och ören – för att ha ett egentligt värde. Därmed bör funderas kring om det ekonomiska värdet på en "låginkomsttagare" genomgått samma devalvering

som socialbidragsnormen, eller om kopplingen mellan låginkomsttagaren och den "skäliga levnadsnivån" inte längre är giltig? Oavsett hur denna fråga ska besvaras, finns det goda skäl att ifrågasätta om en "skälig levnadsnivå" anno 2014 verkligen kan tillförsäkras med mindre medel än vad som krävdes vid 1980-talets mitt.

Med återkopplingar till det ökade långvariga bidragstagandet, och med tanke på att andelen bidragshushåll i befolkningen nu liksom vid 1990-talets början uppgår till omkring 6 procent – kan för det andra konstateras att dagens bidragstagare är uppenbart marginaliserade. Något tillspetsat skulle de kanske till och med kunna betraktas som en egen – mycket långt ned på samhällsstegen existerande – socialgrupp.

För det tredje sticker på detta samhällets bottenskikt vissa grupper ut mer än andra. En sådan grupp är ensamstående kvinnor med barn, som dessutom i betydande utsträckning har visat sig inte ens nå upp till en full socialbidragsnorm. De huvudsakliga skälen till att ensamstående kvinnor med barn återfinns här, är framför allt strukturella.

Jämfört med många andra socialbidragshushåll är konsekvenserna av den ekonomiska utsattheten bland ensamstående kvinnor med barn (minst) dubbelt så stora då det i varje enskilt hushåll lever åtminstone ytterligare en – underårig – person. Att växa upp i ett socialbidragshushåll medför inte bara begränsningar för barn här och nu, utan samvarierar också med en rad negativa hälsorelaterade och sociala utfall på sikt.

Utvecklingen för socialbidragstagarna kan alltså beskrivas som en process av tämligen systematisk marginalisering i relation till den övriga befolkningen. Det finns rimligen olika sätt att hantera den rådande situationen.

Med tanke på att den negativa utvecklingen skett löpande och oberoende av politisk majoritet, kan man dock ifrågasätta om det finns några sådana ambitioner. Varför ambitionerna saknas är dock höljt i dunkel.

Kanske är ett outtalat accepterande av en mindre och

ordentligt marginaliserad grupp – med särskilda överrisker för att hamna i densamma kopplade till exempelvis kön och familjetyp – mer politiskt gångbar än vad motsatsen i form av en generellt ökad inkomstutjämning skulle vara?

hugo.stranz[at]socarb.su.se

Hugo Stranz är forskare och universitetslektor vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Läs vidare

Bergmark, Å. (2013). *Ekonomiskt bistånd – en urholkad stödform*, *Socionomens forskningssupplement*, 34, 22–31.

Stranz, H. & Wiklund, S. (2012). *Oskälig levnadsnivå? En studie av inkomstnivåer bland ensamstående mödrar med socialbidrag*, *Socialvetenskaplig tidskrift*, 19(2), 72–92.

UNICEF (2014). *I välfärdens utkant. Om ensamstående mödrar med socialbidrag och deras barn*. Stockholm: UNICEF.

<http://tinyurl.com/ocot8be>SVT [Alltfler fastnar i socialbidrag](#)

Drygt 400 000 personer fick socialbidrag under 2013, av dem var 140 000 barn.